

MOMENTE DE RESTRIȘTE ÎN VIAȚA BISERICESĂ ROMÂNEASCĂ DIN JUDEȚUL COVASNA

Emanuel Sebastian Suci

1 Prigoana horthysto-fascistă declanșată după dictatul de la Viena - 1940

Când oare nu au existat momente de restriște în viața bisericească din această zonă? Când oare soarele a apus și la "lumina lină" nu s-a auzit nici un oftat?

Pentru a înțelege însă durerea care a sfâșiat sufletul românismului și credința strămoșească, trebuie să vedem ce a generat-o.

Ungaria a ratificat tratatul de la Trianon, dar chiar în ziua ratificării, ea și-a manifestat intențiile ei revizioniste, deputații jurând să înfăptuiască reînvierea Ungariei milenare, intenții pe care episcopul catolic Ștefan Zdravet le întârea la Budapesta în 1921, cu strigătul amenințător: "Cu orice mijloace, trebuie să ne reunim"¹.

Acesta a fost începutul, dar "nici unul din propagandiștii din străinătate sau din susținătorii cauzei maghiare nu s-au încumetat în intervalul celor 20 de ani de revizionism furibund să formuleze măcar pretențiuni, a căror limită să fie masivul Carpat. Cei mai ortodocși dintre filomaghiari se opreau la regiunile de la frontiera apuseană a Transilvaniei².

Prin dictatul de la Viena, sub pretextul alipirii populației secuiești la masa ungurească, a unei dreptăți înfăptuite într-un sfârșit, 42.243 km², se rupeau din trupul Transilvaniei și începea astfel calvarul populației românești, a preoților și a Bisericilor.

În timp de 15 zile Ardealul de Nord a fost eliberat de administrația românească, iar trupele maghiare de honvezi și-au făcut o intrare triumfală pe pământul de pe care fuseseră alungate în 1918.

Această nouă ordine horthystă, aducea, odată cu baionetele și legile militare de ocupație, ațărarea șovină și antisemită, dezlănțuind o teroare sălbatică, ce a provocat populației românești majoritare, ca de altfel și celorlalte naționalități, o viață grea, plină de privațiuni, cu totul nesigură³.

Cele trei organe de represiune ale regimului fascisto-horthyst: armata, poliția și jandarmeria, au fost ajutate în acțiunea lor de represiune, de formațiuni politice fasciste nou create, cum ar fi "Partidul Ardelenesc Maghiar" sau de unele existente în Ungaria, care și-au extins raza de acțiune în teritoriul Ardelenesc cedat, cum ar fi "Partidul crucilor cu săgeți" sau "Partidul Reînoirii Maghiare". Alături de aceste formațiuni, au sporit numărul de violuri, jafuri, crime și nedreptăți, formațiunile" paramilitare ce însoțeau trupele horthyste, cum ar fi: "Garda zdrențăroșilor", "Divizia secuiească de frontieră", organizația de tineri premilitari Levente ș.a.⁴.

Pentru a înțelege spiritul în care aceste organizații și-au desfășurat acțiunile lor distructive, trebuie să amintim ca în 1939 sub oblăduirea oficialității ungare a apărut una din cele mai odioase și reprobabile lucrări propagandistice, numite educării tinerilor leventi, semnată de Bucso Casba, intitulată "Nincs Kegyclem" (Fără Milă). De pe pozițiile extremei teroriste a fascismului horthyst, autorul declara cu emfază: "Nația ungară este cea mai splendidă

realizare a rasei dominante mongole, care nu cunoaște decât victoria. În noi fierbe sângele lui Attila, al lui Arpad și al lui Gingishan”⁵.

În capitolul “Mărturia leventului” autorul prin gura personajului său, leventul Torday, sintetizează programul său până în cele mai mici detalii: “Eu nu aștept să vina răz bunarea. Nu aștept. Voi suprima pe fiecare valah care-mi iese în cale. Pe fiecare îl voi suprima. Nu va fi îndurare. Voi aprinde noaptea satele valahe. Voi trece prin sabie toată populația, voi otrăvi fântânile și voi uide până și copii în leagăn. În germen voi distruge acest neam. Nu va fi pentru nimeni nici o îndurare. Nici pentru copiii din leagăn, nici pentru mama care va naște copilul! Voi suprima pe orice valah și atunci nu va mai fi în Ardeal decât o singura naționalitate, cea maghiară, nația mea, sângele meu. Voi face inofensivi pe viitorii Horia și Cloșca. Nu va mai fi milă!”⁶.

Printre instituțiile cele mai greu încercate în acele momente s-a aflat și Biserica românească și slujitorii ei, pentru ca ocupantul horthyst n-a văzut în Biserică doar o instituție confesională, ci și un puternic interes de rezistență a populației românești majoritare. Conflictul dintre statul ungar și Biserica românească n-a reprezentat doar un conflict în planul vieții religioase cu un conflict politic. Este regretabil și reprobabil ca oameni ai Bisericii maghiare s-au făcut uneltele în opera de distrugere a Bisericii românești și a vieții religioase a românilor secundând astfel statul maghiar în acțiunea lui distructivă.

Calvarul îndurat de slujitorii altarului este de neînchipuit, iar numărul lor din întregul cuprins al teritoriului alipit Ungariei în 1940 este inimaginabil. Studiul nostru se mărginește doar la preoții care au activat și au suferit în județul Trei Scaune (azi Covasna). Ei erau cei ce împiedecau maghiarizarea și organizau rezistența românilor față de planurile guvernelor maghiare, de desființare a națiunii române: Protopopii Aurel Nistor din Sf. Gheorghe și Ioan Rafiroiu din Tg. Secuiesc. Preoții Ioan Borcan din Miercurea Ciuc, I. Bunus din Aita Mare, I.L. Căpălnean din Racoșul de Sus, Ioan Ciora din Zagon, Virgil Dancu din Micfalău, Teofil Doctor din Cernatul de Jos, Pavel Folea din Ozun, Ioan Garcea din Bașanii Mari, Virgil Hamzea din Brețcu, Mihai Petru din Lisnău, I. Rauca din Comolău, Simion Mogos din Ojdula, Ion Popa din Vârghiș, Ioan Comșa din Aita Mare, Gheorghe Iacob din Belini, Iacob Simion din Tușnad Băi, Gheorghe Rusu din Zabala, Octavian Stoian din Baraolt, Dumitru Trifan din Bicsad, Hariton Esianu din Biborțeni, Ioan Teodorescu din Boroșneul Mare⁷.

Pentru a fi cât mai persuasiv în prezentarea tragediilor preoților, voi exemplifica cu două cazuri. Primul cel al preotului Virgil Dancu din Micfalău, care marchează chiar dedanșarea agresiunilor în zonă la 1 septembrie 1940 Preotul Dancu menționează că încă înainte de sosirea trupelor maghiare a fost amenințat cu împușcarea din partea unui învățător ungar, cu numele Szabo Zoltan, în momentul ce vor veni ungurii. În aceste condiții preotul a fost nevoit să părăsească comuna și teritoriul românesc anexat de Ungaria⁸. Nu doar arhieriei ca Nicolae Popovici al Oradei sau Nicolae Colan al Clujului au suferit calvarul pentru credința strămoșească. Iată cum descrie preotul Ioan Ciora din Zagon, maltratarea și expulzarea sa întâmplată la 20 septembrie 1940”: ... la orele 4 a.m. am fost invitat de un individ, pădurar din comuna Zagon, ungar, să mă prezint la maiorul Comandant al armatei ungare aflătoare în comună”... pe drum l-au oprit trei civili necunoscuți de naționalitate ungară. Unul din aceștia l-a oprit și l-a întrebat în ungurește: “Ce ți-am greșit eu? și atunci - relatează părintele mi-a dat o lovitură cu pumnul în ochiul stâng. Căutând să mă apăr cu mâna dreaptă, în care aveam bastonul, mi-a smuls bastonul din mână, aplicându-mi o lovitură în cap. Am amețit, căzând jos și m-am trezit cu lovituri pe întreaga parte stângă a corpului și piciorul stâng, lovituri de pe urma cărora am zăcut în pat. (...). Am cerut intervenția jandarmeriei, care a refuzat. Am

cerut asistență medicală și medicul de circumscripție, german de origine, dr. Hohmann, cu mare frică, a venit la locuința mea, făcându-mi o injecție. Iar după două zile, a venit din nou pentru a-mi pansa rana de la cap, cu care ocazie mi-a spus că nu va mai putea veni să mă îngrijească, întrucât este împiedicat de autoritățile ungurești și amenințat. Mi-a recomandat, de asemenea, ca pentru medicamentele ce voi cumpăra de la farmacie să trimit o persoană străină de familia mea, căci altfel, știind ca sunt pentru mine, medicamentele îmi vor da otravă. Am apelat la asistenta medicală a unui medic maghiar, contra plata onorariului, dar am fost refuzat. (...) În ziua de 7 octombrie a.c., ascuns cu întreaga familie într-un lan de porumb, am reușit să mă refugiez până la pichetul de grăniceri români⁹.

Cu deplină dreptate Milton G.Lehrer, constata ca "din clipa întronării guvernării maghiare, clerul românesc a fost supus unui adevărat supliciu (din partea) statului care poartă ca stemă simbolul creștinătății: o cruce... e drept, aplecată într-o parte"¹⁰.

Arhivele bisericilor maghiare păstrează înregistrați toți românii trecuți cu forța la cultele: romano-catolic, reformat, unitarian în lunile septembrie 1940 - decembrie 1941.

Aceste treceri s-au făcut bineînțeles cu forța, jandarmeria maghiară din comune, aducându-i pe români la preotul maghiar pentru a semna actul de trecere. Aceste acte sunt după legile maghiare chiar, ilegale, întrucât preotul ortodox român, lipsea.

După marea cotitură istorică de la 23 august 1944, și alungarea ocupanților horthyști, odată cu reinstaurarea administrației românești, românii refugiați s-au întors la casele lor, refăcându-și gospodăriile. Situația a fost într-o oarecare măsură diferită în zona Harghitei și Covasnei, unde furia bandelor hortyste a distrus 16 biserici, iar majoritatea credincioșilor au fost trecuți la alte confesiuni. Aici, reîntoarcerile preoților români s-a petrecut doar accidental.

În comunele unde nu s-au reînființat parohiile dinainte de 1940, populația maghiară speculând această slăbiciune, afirmă că nu mai sunt români și nu mai este nevoie nici de biserică românească. Acesta este răspunsul pe care de exemplu îl dau autoritățile locale maghiare din comune ca: Ghelița, unde erau 345 de români, Poian, unde erau 280 de români, etc. Cimitirele acestor comune sunt pline de cruci ale românilor decedați, dar inscripțiile dovedesc limpede că și numele lor au fost maghiarizate.

Cu mare greutate, Mitropolia Sibiului a reușit să reînființeze câteva parohii în comunele Micfalău, Bicsad, Bațanii Mari, Aita Seaca, Baraolt, Plăeșii de Jos, Joseni, Gheorgheni, Păpăuți, Zagon, Zabala, Târgu-Secuiesc s.a., unde s-au reparat bisericile și casele parohiale devastate de hortysti și au fost numiți preoți noi, ori au revenit cei refugiați¹¹.

Datorită acestui fapt, a râvnii preoților, dar nu în ultimul rând a conștiinței de neam trezită s-au înregistrat reveniri la sânul Bisericii strămoșești a numeroase, familii din sate, unde întreaga populație românească a fost maghiarizată și trecută la alte confesiuni.

Înființarea în anul 1994 a Episcopiei Ortodoxe Române a Covasnei și Harghitei, în frunte cu Prea Sfinția Sa Ioan Sălăjan, constituie o măsură necesară, deși oarecum tardivă, pentru revigorarea spiritualității românești a vieții bisericești, apărătoarea românismului în zonă.

2. Lăcașuri de cult și destinul lor

Prigoana nu s-a oprit doar asupra preoților și credincioșilor români, ci barbarii șovini și-au îndreptat furia lor sălbatică și împotriva lăcașurilor de cult românești, căutând astfel să înlăture orice urmă a vreunei prezențe românești.

Încercăm o trecere în revistă a Bisericilor din județul Covasna, care au fost devastate sau dărâmate, menționând în paranteze anul construirii lor, unele dintre ele de-o fru-

mușee arhitectonică remarcabilă: Poiana Sărata (1930), devastată, Sita Buzăului (1936), devastată, Zăbala (1939), devastată; Păpăuți (1939), devastată; Aita Mare (1938) - devastată, Arini (1935)-devastată, Baraolt (1937) - devastată; Belini (1936) - devastată; Bicsad (1938) devastată; Căpeni (1937) - dărâmată; Comalău (1937) - dărâmată; Chichiș (1937) - devastată; Iarasi (1934) - devastată; Bicfalău (1937) - devastată; Sântionlunca (1928) - dărâmată; Biborțeni (1937) - dărâmată; Boboșeni (1935) - dărâmată; Herculan (1937) - dărâmată; Racoșul de Sus (1937) - dărâmată; Vârghiș (1938) - dărâmată; Boroșneul Mare (1939) - dărâmată; Filia (1939) - dărâmată; Sf. Gheorghe (1922) - devastată.

Realitatea este că existența acestor biserici noi, a provocat o reacție puternică în rândul șovinilor revansarzi maghiari și secui, care, neputându-le împiedica zidirea la timpul lor, au așteptat momentul prielnic pentru a le face să dispară de pe suprafața pământului, ca unele care stăteau în calea maghiarizării credincioșilor români¹².

După ce am făcut o trecere sumară în revistă a bisericilor care au avut de suferit de pe urma prigoanei horthyste, iată spre exemplificare câteva Biserici dintre acestea și destinul lor.

Biserica Ortodoxă din Vârghiș, județul Covasna, a fost dărâmată de maghiari în septembrie 1940, imediat după instalarea trupelor maghiare, în Ocland, dispoziția dărâmării bisericii dând-o colonelului comandant al garnizoanei locale. Preotul Ioan Popa a fost expulzat, biserica rasă de pe fața pământului, pe locul ei fiind construită o școală¹³.

Despre dărâmarea Bisericii Ortodoxe din Biborțeni, întâmplată în același an, relatează ca martor un secu, Benedek Imre. El își amintește că la sfințirea lăcașului ortodox a participat și Mitropolitul Nicolae Bălan și Nicolae Iorga. Despre dărâmarea bisericii el spune: "Biserica a fost dărâmată de jandarmii colonelului din Ocland, care ne-au forțat prin amenințări să lucrăm și noi la dărâmarea bisericii. Părintele Eșianu a fost silit să plece chiar în primele zile ale lunii septembrie 1940, iar dărâmarea bisericii s-a făcut înaintea Crăciunului din 1940. Pe urmă, cu biserica distrusă și preotul izgonit, românii au fost nevoiți să treacă la noi, la reformați"¹⁴.

Biserica Ortodoxă din Racoșul de Sus a avut aceeași soartă pe locul ei construindu-se o grădiniță, iar pe locul altarului un W.C. Ca un semn al pedepsei divine, secuul care la insistentele colonelului de levenți din Ocland, s-a urcat să dea jos crucile de pe turlă, a căzut și a murit pe loc¹⁵.

În cazul Bisericii Ortodoxe din Doboșeni, dărâmată tot în septembrie 1940, cruzimea colonelului din Ocland a fost și mai cumplită. El a obligat, credincioșii români, împreună cu primarul ungur șovin, să-și distrugă propria Biserică, ale cărei ruine asemeni cele din Herculan, dărâmată de levenți cu târnăcoapele, dăinuiesc și azi în mijlocul comunei¹⁶.

În comuna Comolău, Biserica Ortodoxă a fost arsă, rămășițele zidurilor dărâmate, iar locul folosit pentru cultivarea cerealelor, Tot aici 90% dintre români au fost siliți să treacă la religia reformată¹⁷.

Nici Biserica greco-catolică nu a scăpat de prigoană, biserica din satul Ghelința, a fost de asemenea devastată de maghiari în septembrie 1940¹⁸.

Destin asemănător au avut multe dintre Bisericile din zonă, și poate și azi, dacă n-ar exista încă opoziția tacită a șovinilor maghiari și eforturile lor de subminare a românismului, și dacă s-ar reface viața bisericească românească în aceste locuri. Bisericile s-ar umplea de credincioși și încet, încet, s-ar auzi din nou limba română în spovade, predici și cântări.

3. Momente de restriște în viața bisericească românească după 1989

Din păcate pentru Biserica Ortodoxă din această zonă, pentru clerul și credincioșii

e i români, persecuțiile, vexațiunile de tot felul, amenințările și, marginalizările nu s-au sfârșit, după terminarea celui de-al doilea război mondial. Cei mai înfocați șovini maghiari, aceiași care au ridicat târnăcopul să dărâme bisericile românești, au devenit după instaurarea regimului comunist primii propagandiști pe linie de partid, ocupând funcții în administrația de stat, marginalizând, după reorganizarea - teritorial-administrativă a țării în baza legii din februarie 1968, preoții, învățătorii și alți intelectuali și salariați români, impunându-le limba maghiară și obstrucționând orice încercare de revigorare a vieții culturale și bisericești în zonă.

Căderea regimului comunist al lui Ceaușescu în decembrie 1989, a dat un nou imbold opretențiilor revizionismului maghiar, susținut și de declarațiile unor oficialități maghiare. "Astfel, președintele interimar al Ungariei Matyas Szuros, căruia i se asociază și alți demnitari unguri, inclusiv unele intervenții în parlamentul de la Budapesta, adevărate imixțiuni în treburile interne ale României, la 18 martie 1990, prin intermediul presei s-a adresat ungarilor din România cu un apel prin care le cerea să-și intensifice activitatea și să se organizeze potrivit ideii că Transilvania ar fi "pământ strămoșesc maghiar". Tot atunci, emigrația maghiară a radiodifuzat la un post din New York unele atenționări, corespunzător căroră, cu ocazia Revoluției din decembrie, Transilvania trebuia alipită la Ungaria, arătându-se și modalitatea în care trebuia făcută aceasta, nefiind exclusă chiar o soluție militară¹⁹.

Instigarea din exterior a fost scânteia ce-a aprins fitilul evenimentelor din martie 1990. Imagini ca acum 50 de ani, au putut fi văzute de întreaga țară și lume la televiziune.

Începând cu data de 15 martie 1990, s-au succedat în județul Covasna, protopopiatul Sf. Gheorghe, o serie de evenimente nefaste pentru viața bisericească și clerul ortodox.

Exemplificative sunt cazurile preoților Ioan Bercu din Târgu Secuiesc, Bunea Ioan Gheorghe din Ghelinta, Manea Ciprian din Baraolt și a protopopului Suciul Aurel.

Protopopul Suciul Aurel, din Sf. Gheorghe sesiza Arhiepiscopia Sibiului prin raportul 150/1990, de manifestările cu caracter șovin și antiromânesc din partea unor cercuri maghiare. În respectivul raport, se menționează cazurile preotului Ioan Bercu din Târgu-Secuiesc, amenințat cu moartea, la fel ca și preoții Ioan Bunea și Manea Ciprian. Raportul mai relatează despre presiunile care se fac asupra intelectualilor români, în special cadre didactice pentru a părăsi zona²⁰.

Preotul Ioan Bercu, face o trecere în revistă, în raportul sau înaintat, Protopopiatul Ortodox Român Sf. Gheorghe, a tuturor evenimentelor petrecute de la revoluție și până în 21 martie 1990 când a fost nevoit să se refugieze în localitatea Zăbala, împreună cu familia. Preotul Bercu, relatează condițiile grele în care oficia serviciul divin încă de la Crăciunul din 1989, presiunile și amenințările care au fost proferate la adresa lui în cursul lunilor de iarnă, starea de agitație a orașului, manifestările maghiare, acuzele ca ar fi membru al organizației apolitice "Vatra Românească". Aceste evenimente au culminat cu mitingul din 20 martie 1990, la care s-au strigat lozinci ca "Unde-i preotul român să-i tăiem gâtul?". Casa parohială a fost atacată cu pietre în mai multe rânduri, iar preotul Bercu căutat până și în Biserică. Slujba Sfintei Învieri a fost nevoit s-o desfășoare sub protecția poliției, datorită zvonurilor de incendiere a Bisericii. În urma acestor evenimente, preotul Ioan Bercu s-a transferat cu parohia în Zăbala²¹.

Un alt caz este cel al preotului Manea Ciprian din Baraolt, care relatează la rândul lui într-un raport situația de instabilitate și insecuritate a sa personală și a românilor din oraș în timpul evenimentelor din primăvara anului 1990. Preotul, consemna situația învățământului, presiunile pe care profesorii maghiari le exercită asupra copiilor români pentru a-i determina să treacă la secția maghiară.

În urma manifestărilor nici un profesor român n-a rămas în oraș. În Duminică

Floriilor, mergând la Biserică, părintele găsește sfântul lăcaș într-o stare jalnică, cu geamurile sparte și bolovanii și porumbeii morți, lanțuri, cioburi de sticlă și un obiect incendiar. În noaptea vinerei mari, printre urările de paște se numără și acestea: "Noaptea de Paști vom înroși-o cu sângele tău de român împuțit"²². În urma acestor amenințări, preotul Manea Ciprian și-a cerut transferul în alta parohie.

Ultimul caz luat în discuție este cel al protopopului Suciu Aurel și al familiei sale. Pentru vina de-a fi român, protopop și membru în "Vatra Românească", a fost supus unor numeroase presiuni și amenințări, chiar cu moartea. Prin aceasta urmăreau intimidarea sa și forțarea părăsirii orașului. În timpul perioadei 20-27 martie 1990, a fost nevoit să se refugieze deoarece viața întregii familii era pusă în pericol. În școală profesorii maghiari făceau grevă și sabotau orele de curs. Datorită exodului masiv al profesorilor români, nivelul școlilor a scăzut și datorită insecurității familiei, ne-am mutat în toamna anului 1990 în Brașov.

Cazul protopopului Suciu Aurel și al celorlalți preoți a fost discutat în Parlamentul României în raportul Comisiei parlamentare de audiere a persoanelor care după 22 decembrie 1989, au fost nevoite să-și părăsească locul de muncă și domiciliul din județele Harghita și Covasna.

Persecutarea preoților, credincioșilor și Bisericii românești va continua sub o formă sau alta, atâta vreme cât va exista intoleranță și cât timp acesta va găsi breșe în organizația administrativă, politică, educațională, culturală, națională.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Milton G. Lehrer, *"Ardealul pământ românesc"*, Cluj Napoca, 1991, p. 463
2. Ibidem, p. 462
3. Constantin Voicu, *"Biserica strămoșescă din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală și națională a poporului român"*, Sibiu, 1989, p.223
4. Ibidem p. 224
5. Dr Nicolae Corneanu, *"Biserica românească din Nord-Vestul Țării în timpul prigoanei horthyste"*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române", București, 1986, p. 11
6. Bucso Csaba, *"Nincs kegyelem-Attila, Almos. Arpad ivadeka fel az uj hanfaglalasrai"* Budapest, 1939, Tavaszd, p.156, apud. Dr. Nicolae Corneanu, op. cit. p.11
7. Ioan N. Ciolan, *"Transilvania prigonită de unguri"*, Mureș, 1997, p.43
8. Documentul nr.244, din 25 septembrie 1940, aflat în Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, apud* Conf. univ. Mihai Fătu doctor în istorie, *"Biserica românească din Nord-Vestul Țării sub ocupația horthystă 1940-1944"*, 1983, p.84
9. *Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului*, dosar III, 44/1940, apud, Dr. Nicolae Corneanu op. cit. p.103-104
10. Milton G. Lehrer, op. cit. p. 297-298
11. Ioan N. Ciolan, op. cit. p. 57
12. Constantin Voicu, op. cit. p. 230
13. Ioan N. Ciolan op. cit. p. 57
14. Ibidem p. 58
15. Ibidem p. 59
16. Ibidem p. 60
17. Ibidem p. 61
18. Ibidem p. 69
19. Paul Abrudan, Mihai Racovițean, *"Documente istorice în lumina adevărului"* București 1991, p. 212
20. Ibidem p. 236
21. Ibidem p. 238
22. Ibidem p. 240

The period of the Persecution of the Orthodox Church from the Covasna District (Abstract)

The article deals with the persecution of the orthodox church by the horthyst authorities during the Hungarian ocupatin of tthe Transylvania (1940-1944). These persecutions affected the orthodox church as a confessional institution as well as priests and whole romanian population, the majority of them being orthodox. The orthodox church was persecuted because it was one of the most important romanian national symbols.